

WITOLD MAZUREK¹
GRZEGORZ FUCHS²
MONIKA ZAMARLIK³

WYBRANE ASPEKTY BEZPIECZEŃSTWA CUDZOZIEMCÓW W POLSKICH JEDNOSTKACH PENITENCJARNYCH

Wstęp

Podjęto problematykę bezpieczeństwa personalnego cudzoziemców przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych. Rozważania dedykowane są przede wszystkim funkcjonariuszom i pracownikom Służby Więziennej oraz policjantom. Personel więzienny, szczególnie pełniący służbę na tzw. „pierwszej linii” zapewnia bezpieczeństwo wszystkim osadzonym, w tym cudzoziemcom. Czas pozbawienia wolności to dla obcokrajowców nie tylko obecność w więzieniu, ale także uczestnictwo w czynnościach procesowych, szczególnie w okresie tymczasowego aresztowania. Dlatego uznano, że treści zawarte w pracy mogą być użyteczne również dla policjantów, w szczególności zaś pełniących służbę konwojową. Nie ulega wątpliwości, że powodzenie konwoju lub doprowadzenie osób odmiennych kultur zależy przede wszystkim od prawidłowego przestrzegania przepisów i procedur. Niemniej, świadomość i znajomość procesów zachodzących w jednostce penitencjarnej, związanych z zapewnianiem bezpieczeństwa osobom odmiennych kultur, niewątpliwie może zwiększyć kompetencje policjantów, które wydają się być konieczne w celu prawidłowego postępowania z tymi osobami.

---

¹ Witold Mazurek — doktor nauk humanistycznych, były funkcjonariusz Agencji Bezpieczeństwa Wewnętrznego oraz innych służb zajmujących się bezpieczeństwem państwa. Wykładowca akademicki w Akademii Ignatianum w Krakowie, urzędnik administracji rządowej. Autor licznych opracowań naukowych z zakresu nauk o bezpieczeństwie.

² Grzegorz Fuchs — urzędnik administracji rządowej, doktorant Wojskowej Akademii Technicznej w Warszawie. Autor artykułów naukowych z zakresu roli intuicji w bezpieczeństwie personalnym w jednostkach penitencjarnych. Uczestnik międzynarodowych szkoleń i spotkań dotyczących radykalizacji osadzonych w jednostkach penitencjarnych.

³ Monika Zamarlik — absolwentka pedagogiki resocjalizacyjnej na Uniwersytecie Jagiellońskim w Krakowie. Kurator specjalista w II Zespole Kuratorskiej Służby Sądowej Wykonywania Orzeczeń w Sprawach Karnych w Sądzie Rejonowym dla Krakowa-Podgórze w Krakowie. Obecnie delegowana do Biura Kuratora Okręgowego Sądu Okręgowego w Krakowie.

Odwołano się do długoletniej praktyki w formacjach mundurowych, wyrażają oni pogląd, że znajomość problematyki występującej w pokrewnych grupach dyspozycyjnych, jest przydatna dla funkcjonariuszy, w szczególności w sytuacjach nietypowych, wymagających od nich natychmiastowych reakcji, myślenia intuicyjnego czy niekonwencjonalnych rozwiązań.

Opracowanie ma charakter interdyscyplinarny. W celu opisu wybranych zjawisk wykorzystano elementy nauk o bezpieczeństwie, socjologii, psychologii, kryminologii i resocjalizacji. Takie ujęcie pozwala na przedstawienie problematyki w sposób oddający wieloaspektowość rzeczywistości penitencjarnej.

Cudzoziemcy w polskich jednostkach penitencjarnych — dane liczbowe

Przedstawione w rozdziale dane liczbowe pozwalają na wydobycie wielu spostrzeżeń. Ograniczono się do tych, które mogą stanowić podstawę do sformułowania użytecznych wniosków z zakresu problematyki bezpieczeństwa jednostek penitencjarnych w kontekście przebywania w nich cudzoziemców.

Liczba obcokrajowców w polskich jednostkach penitencjarnych w ostatnim dziesięcioleciu była zróżnicowana. Sukcesywnie zmniejszała się do roku 2014. Wówczas średnia liczba tych osób wyniosła 518. Od tego czasu z każdym rokiem ich liczba wzrastała. W poniższej tabeli przedstawiono średnią liczbę cudzoziemców (stan na 31 grudnia danego roku) przebywających w zakładach karnych i aresztach śledczych w latach 2007–2017. Tabela 1 zawiera również podział na osadzonych tymczasowo aresztowanych, skazanych i ukaranych.

Tabela 1

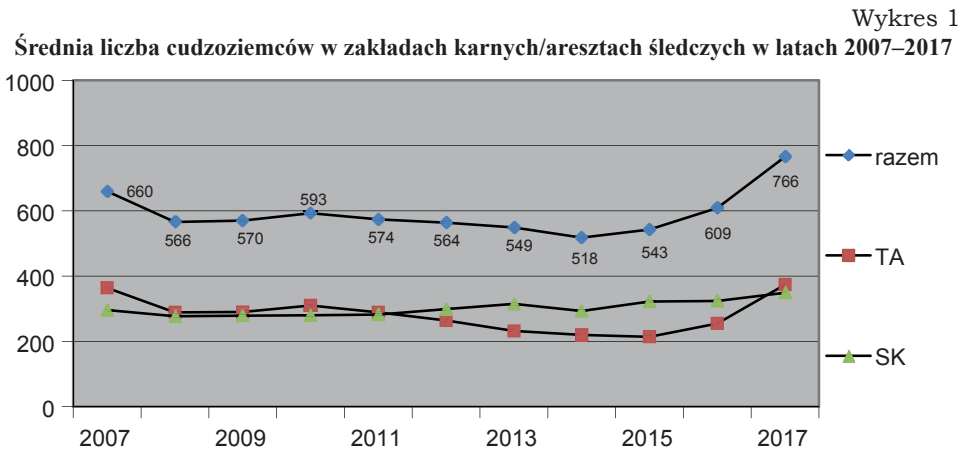
Średnia liczba cudzoziemców w zakładach karnych/aresztach śledczych w latach 2007–2017

Rok	Wszyscy cudzoziemcy	Tymczasowo aresztowani	Skazani	Ukarani
2017	766	374	349	43
2016	609	255	324	30
2015	543	214	322	7
2014	518	220	293	5
2013	549	232	315	2
2012	564	264	299	2
2011	574	289	282	3
2010	593	310	280	3
2009	570	290	279	1
2008	566	289	277	0
2007	660	364	296	1

Źródło: opracowano na podstawie danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej, statystyka roczna, lata 2007–2018, <<https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka-roczna>>, 19 grudnia 2018 r.

Z powyższego zestawienia wynika, że w latach 2014–2017 średnia liczba wszystkich cudzoziemców przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych wzrosła z 518 do 766. Różnica wyniosła zatem 248 osób, oznacza to wzrost o 48% w okresie ostatnich trzech lat. W przypadku cudzoziemców, wobec których zastosowano środek zapobiegawczy w postaci tymczasowego aresztu odnotowano przyrost w liczbie 154 osoby, co stanowi 70% w analizowanym czasie. Liczba skazanych cudzoziemców wzrosła z 193 do 349, co oznacza przyrost w granicach 19% (56 osadzonych). Należy również wskazać, że w omawianym czasookresie znacznie wzrosła liczba cudzoziemców posiadających status ukaranego. Widoczna zmiana nastąpiła w latach 2015–2016, kiedy to liczebność ukaranych wzrosła z 7 do 30 osób. Tendencja wzrostowa utrzymała się także w tym przypadku, albowiem w 2017 r. średnia liczba ukaranych przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych wyniosła 43 osoby.

W celu lepszego zwizualizowania omawianych danych statystycznych poniżej przedstawiono je w formie wykresu.

Źródło: opracowano na podstawie rocznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...

Wykres 1 ilustruje liczbę cudzoziemców przebywających w aresztach śledczych i zakładach karnych w latach 2007–2017. Wyraźny spadek wszystkich osadzonych cudzoziemców nastąpił w latach 2007–2008. Wówczas liczebność populacji osadzonych cudzoziemców zmniejszyła się w stosunku rocznym o 94 osoby, co stanowi 14%. Był to największy spadek liczby cudzoziemców w omawianym czasie. Należy wskazać, że spadek dotyczy w niemalże 80% obcokrajowców tymczasowo aresztowanych. Średnia ich liczba zmalała z 364 osób w 2007 r. do 289 w roku kolejnym. Różnica wyniosła zatem 75 osób, co oznacza spadek o 21% w skali roku. Warto także dodać, że spadek liczby osadzonych cudzoziemców w latach przedstawionych na wykresie jest kontynuacją radykalnego zmniejszania się tej populacji osadzonych w jednostkach

penitencjarnych począwszy od 2001 r. W kulminacyjnym momencie, tj. w 2000 r. liczebność cudzoziemców wynosiła bowiem 1565 osób⁴.

Rozpoczęty w 2014 r. trend wzrostowy utrzymuje się nadal. W celu zobrazowania problemu w poniższej tabeli 2 przedstawiono miesięczne dane statystyczne Centralnego Zarządu Służby Więziennej za okres od października 2017 r. do października 2018 r. Tabela zawiera uszczegółowione informacje, albowiem dodatkowo dokonano podziału osadzonych cudzoziemców ze względu na płeć. Dane zawarte w tabeli 2 to liczba osadzonych cudzoziemców przebywających we wszystkich polskich jednostkach penitencjarnych w ostatnim dniu poszczególnego miesiąca.

Tabela 2

Liczba cudzoziemców w zakładach karnych/aresztach śledczych w okresie od października 2017 r. do października 2018 r.

Miesiąc i rok	Ogólna liczba cudzoziemców	Mężczyźni				Kobiety			
		Razem	Tymczasowo aresztowani	Skazani	Ukarani	Razem	Tymczasowo aresztowane	Skazane	Ukarane
Październik 2018	1025	963	464	473	26	62	23	30	9
Wrzesień 2018	1004	954	461	465	28	50	23	27	0
Sierpień 2018	959	905	437	444	24	54	26	27	1
Lipiec 2018	970	919	455	442	22	51	23	22	6
Czerwiec 2018	956	914	467	425	22	42	18	20	4
Maj 2018	938	897	455	411	31	41	21	18	2
Kwiecień 2018	949	906	455	406	45	43	17	20	6
Marzec 2018	942	892	471	397	24	50	23	19	8
Luty 2018	898	856	451	376	29	42	19	19	4
Styczeń 2018	896	848	447	368	33	48	22	17	9
Grudzień 2017	840	799	416	361	22	43	17	18	8
Listopad 2017	859	819	426	360	33	40	13	17	10
Październik 2017	842	795	430	343	22	47	17	20	10

Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej, statystyka miesięczna: październik 2017 — październik 2018 r., <<https://www.sw.gov.pl/strona/statystyka--miesieczna>>, 19 grudnia 2018 r.

Z danych zawartych w tabeli 2 wynika, że liczba wszystkich cudzoziemców przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej w ostatnim dniu października 2017 r. wyniosła 842 osoby, natomiast rok później zwiększyła się aż o niespełna 22% (183 osoby) i wyniosła 1025 osób. Jest to najwyższa

⁴ S. Lelental, A. Nawój-Śleszyński, *Wykonywanie tymczasowego aresztowania i kary pozbawienia wolności wobec cudzoziemców w Polsce*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 87, s. 39.

liczebność populacji osadzonych cudzoziemców od 2004 r. Liczba tymczasowo aresztowanych (kobiet i mężczyzn) zwiększyła się o niespełna 9% (40 osób) w skali roku. Większy, bo prawie o 39% (140 osób) przyrost odnotowano natomiast w przypadku kobiet i mężczyzn odbywających karę pozbawienia wolności. Liczba wszystkich skazanych cudzoziemców zwiększyła się bowiem z 363 osób do 503. Ta obserwowalna ogólna prawidłowość nie wystąpiła natomiast wśród osadzonych odbywających zastępcze kary aresztu.

Obecnie w polskich jednostkach penitencjarnych wykonywana jest kara pozbawienia wolności lub stosowany jest areszt tymczasowy wobec cudzoziemców, którzy są obywatelami ponad 60 państw⁵. W celu przedstawienia zarysu obecnej struktury cudzoziemców w jednostkach penitencjarnych w tabeli 3 umieszczono dane liczbowe za okres od października 2017 r. do października 2018 r. Dokonano podziału na kraje, których obywatelstwem osadzeni się legitymowali. Przy czym uwzględniono wyłącznie mieszkańców tych państw, których liczebność, przynajmniej w jednym z analizowanych miesięcy, wyniosła minimum 10 osadzonych lub więcej.

Tabela 3
Kraje pochodzenia cudzoziemców przebywających w zakładach karnych/aresztach śledczych w okresie od października 2017 r. do października 2018 r.

Miesiąc i rok	Ukraina	Rosja	Rumunia	Wietnam	Bułgaria	Gruzja	Białoruś	Niemcy	Litwa	Armenia	Mołdawia	Łotwa	Włochy	Chiny	Turcja	Nigeria	Tajwan	Czechy	Serbia	Słowacja	Izrael
10.18	369	68	58	61	44	61	43	37	30	27	27	14	11	4	11	9	1	11	13	10	6
09.18	341	69	56	62	49	56	41	38	34	27	23	11	15	7	13	10	1	10	11	9	7
08.18	325	64	57	61	54	53	38	36	32	20	21	10	8	7	13	10	1	11	11	9	7
07.18	331	65	60	64	49	57	43	34	30	21	22	12	7	7	11	10	1	10	10	9	9
06.18	316	71	60	64	56	52	45	32	24	23	21	11	7	8	12	10	1	8	10	10	10
05.18	310	72	62	61	59	51	39	32	26	21	20	13	5	8	11	9	1	8	9	11	10
04.18	308	75	67	60	67	51	43	32	24	21	22	16	7	9	10	10	1	8	9	11	10
03.18	269	72	63	60	51	50	43	31	25	21	18	16	8	24	10	12	32	9	6	11	11
02.18	253	68	57	60	51	50	44	33	22	21	14	13	5	24	9	12	32	9	6	10	10
01.18	275	67	54	56	58	48	33	31	21	21	11	14	5	26	9	12	32	10	6	8	8
12.17	278	68	57	45	59	44	31	32	23	21	11	14	3	7	9	13	1	9	6	7	7
11.17	293	72	54	44	57	36	36	30	26	25	8	14	4	7	10	15	1	10	9	7	5
10.17	276	72	53	42	62	32	35	29	31	22	7	14	4	4	12	15	1	11	9	8	5
Średnia	306	69	59	58	54	51	40	33	26	22	18	13	13	11	11	11	9	9	9	9	8

Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...

⁵ MS CZSW — statystyka: październik 2018 r., <<https://www.sw.gov.pl/assets/18/10/48/57c94f28811d5c32f239b10f21107029be4a3e33.pdf>>, 19 grudnia 2018 r.

Informacje zamieszczone w tabeli 4 można porównać z danymi zaczerpniętymi z literatury przedmiotu⁶, dotyczącymi populacji badanej kategorii osadzonych w latach 1999–2014. W przywołanym czasookresie średnia liczebność obywateli innych niż Polska państw, była równa bądź większa niż 10 w 13 przypadkach. Byli to cudzoziemcy pochodzący z Ukrainy, Białorusi, Rosji, Armenii, Bułgarii, Rumunii, Litwy, Niemiec, Wietnamu, Mołdawii, Gruzji, Łotwy i Mongolii. Obecnie, kryterium to spełnia 16 państw, albowiem dołączyły przede wszystkim Chiny, ale także Włochy, Turcja i Nigeria, a gro- no to opuściła Mongolia. Przeważająca liczba osadzonych wywodzących się z krajów ościennych może wynikać z dominującej liczby przestępstw, szczególnie tzw. transgranicznych popełnianych przez cudzoziemców w Polsce⁷. W tabeli 4 wskazano na zmiany w strukturze osadzonych cudzoziemców.

Tabela 4

Zmiany w strukturze osadzonych pochodzących z państw najliczniej reprezentowanych w zakładach karnych/aresztach śledczych

Czas Lp.	1999–2014		2017–2018		
	Państwo	Średnia liczba	Państwo	Średnia liczba	Różnica w stosunku do 1994–2014 w %
1.	Ukraina	289	Ukraina	306	↑ 5,60
2.	Białoruś	97	Białoruś	40	↓ 58,76
3.	Rosja	74	Rosja	69	↓ 6,75
4.	Armenia	50	Armenia	22	↓ 56,00
5.	Bułgaria	48	Bułgaria	54	↑ 12,50
6.	Rumunia	45	Rumunia	59	↑ 31,11
7.	Litwa	44	Litwa	26	↓ 40,90
8.	Niemcy	38	Niemcy	33	↓ 13,15
9.	Wietnam	34	Wietnam	58	↑ 70,58
10.	Mołdawia	18	Mołdawia	18	0,00
11.	Gruzja	18	Gruzja	51	↑ 183,33
12.	Łotwa	10	Łotwa	13	↑ 30,00
13.	Mongolia	10			
14.			Chiny	11	
15.			Włochy	13	
16.			Turcja	11	
17.			Nigeria	11	

Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...; S. Leleńtal, A. Nawój-Śleszyński, *Wykonywanie tymczasowego...*, wyd. cyt., s. 45

Państwem, którego obywatele stale dominują w polskich jednostkach penitencjarnych jest Ukraina. Średnia liczba tych osób w latach 1994–2014 była zbliżona do obecnej (306 osób). Warto jednak wskazać na aktualny trend wzrostowy. Tylko na przestrzeni jednego roku, porównując dane

⁶ S. Leleńtal, A. Nawój-Śleszyński, *Wykonywanie tymczasowego...*, wyd. cyt., s. 45.

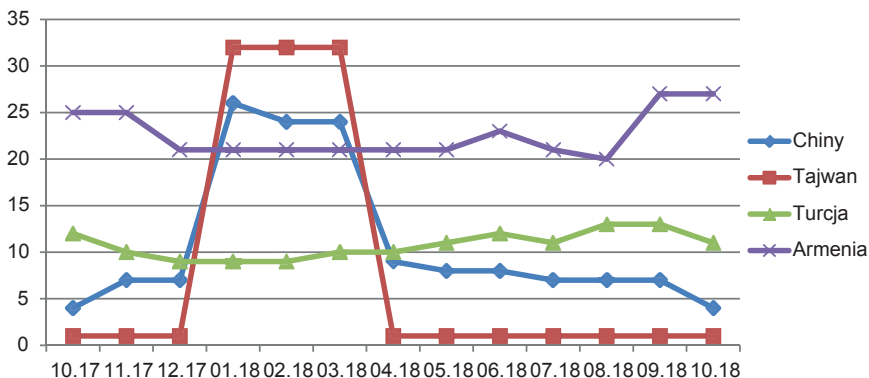
⁷ M. Fajst, A. Gutkowska, *Problematyka rozmieszczania skazanych w świetle kulturowych aspektów obecności cudzoziemców w polskich zakładach karnych*, „Archiwum Kryminologii” 2014, t. XXXVI, s. 298.

z października 2017 r. i 2018 r., ich liczba wzrosła z 276 osób do 369 (33,7%). Przyrost wszystkich cudzoziemców w tym czasie wyniósł 183 osoby, a zatem udział w nim obywatele Ukrainy wynosi 51%. W dalszej kolejności byli to Gruzini (15%), Wietnamczycy (10%) i Mołdawianie (10%). Pozostałe 14% stanowili obywatele innych państw. Warto zauważyć, że Gruzini i Wietnamczycy, porównując średnią z okresu 1999–2014 ze średnią z okresu 2017–2018 zwiększyli swoją liczebność odpowiednio w 183,3% i 70%. Natomiast średnia populacja Mołdawian w omawianych okresach nie uległa zmianie. W porównaniu z latami 1994–2014, obecnie zwiększyła się także liczba Rumunów (31,1%), niemniej na przestrzeni analizowanego okresu 2017–2018 jest ona stała.

Do grupy krajów, których obywatele (poza Ukrainą) stanowią stałą liczbę pensjonariuszy polskich instytucji penitencjarnych zarówno w odniesieniu do średniej z lat 1999–2014, jak i okresu 2017–2018 należy zaliczyć przede wszystkim Rosję, Bułgarię, Łotwę oraz Niemcy. Obecnie w porównaniu z latami 1999–2014 znacznie spadła liczba Białorusinów (58,7%), Armeńczyków (56%) oraz Litwinów (40,9%). Niemniej w okresie 2017–2018 ich liczebność jest stała. Odnotowano spadek liczby cudzoziemców pochodzących z Mongolii. Obecnie obywatele tego kraju przebywają w warunkach polskiej izolacji penitencjarnej, niemniej ich liczba nie przekroczyła w żadnym z miesięcy okresu 2017–2018 10 osób. Spośród obywateli zagranicznych, którzy w okresie 2017–2018 przebywają w polskich zakładach karnych i aresztach śledczych w stałej liczbie, a nie byli licznie reprezentowani w latach 1994–2014 można wymienić Turków, Nigeryjczyków, Czechów, Serbów i Słowaków. Tendencję wzrostową można zaobserwować również w przypadku Włochów i obywateli Izraela. Ostatnim przypadkiem, wymagającym zarejestrowania to kwestia skokowego udziału w populacji osadzonych obywateli Republiki Chińskiej oraz Tajwanu, co zostało ujęte w wykresie 2. W celu porównania wskazano na liczebność Turków i Armeńczyków.

Wykres 2

Dynamika zmian w strukturze obywateli wybranych państw przebywających w zakładach karnych/aresztach śledczych w okresie od października 2017 r. do października 2018 r.

Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...

W powyższych rozważaniach autorzy ograniczyli się wyłącznie do analizy udziału w populacji osadzonych, tych cudzoziemców, która co najmniej w jednym z miesięcy okresu 2017–2018 wynosiła 10 osób lub więcej. W celu ukazania w pełni różnorodności populacji osadzonych pod względem obywatelstwa dokonano analizy liczby państw, z których pochodzili cudzoziemcy przebywający w polskich jednostkach penitencjarnych od stycznia 2009 r. do października 2018 r.

Tabela 5

Liczba państw, z których pochodzili cudzoziemcy przebywający w polskich zakładach karnych/aresztach śledczych w latach 2009–2018

Rok Miesiąc	2018	2017	2016	2015	2014	2013	2012	2011	2010	2009
Styczeń	60	59	61	58	51	55	51	55	59	53
Luty	61	58	59	59	50	55	55	55	60	55
Marzec	61	59	58	60	51	56	55	56	61	58
Kwiecień	62	62	59	59	51	55	55	52	58	51
Maj	60	59	58	60	51	58	57	b/d	61	51
Czerwiec	64	63	58	56	54	59	55	55	62	53
Lipiec	62	58	59	53	56	60	56	54	56	54
Sierpień	65	56	60	56	56	63	59	53	58	53
Wrzesień	66	58	62	52	59	61	56	54	55	53
Październik	65	63	62	58	59	58	55	51	56	54
Listopad	b/d	62	63	61	59	54	53	52	56	55
Grudzień	b/d	61	61	60	57	54	54	51	56	59
Średnia w %	62,6	59,83	60	57,66	54,5	57,33	55,08	53,45	58,16	54,08

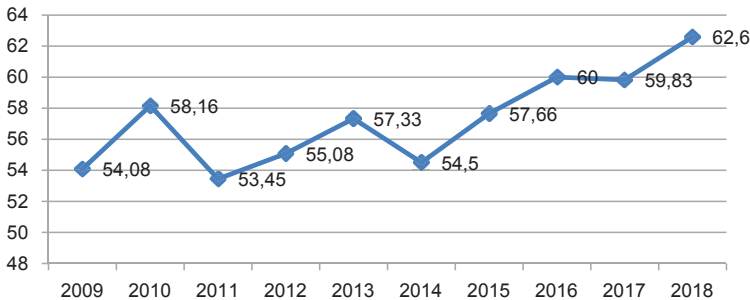
Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...

Z powyższego zestawienia wynika, że średnia liczba krajów pochodzenia zwiększa się z biegiem lat. W 2009 r. najniższa liczba państw wynosiła 51 (kwiecień i maj), najwyższa zaś 59 (grudzień), średnia wyniosła natomiast 54,08%. W celu porównania w 2018 r. najniższa liczba wyniosła 60 krajów (styczeń i maj), najwyższa zaś została osiągnięta we wrześniu i wynosiła 66. Wzrost średniej liczby państw w latach 2009–2018, z których pochodzą osadzeni został zobrazowany na wykresie 3.

Wykres 3

Średnia liczba państw, z których pochodzili cudzoziemcy przebywający w polskich zakładach karnych/aresztach śledczych w latach 2009–2018

Źródło: opracowano na podstawie miesięcznych danych statystycznych Centralnego Zarządu Służby Więziennej...

Warto wskazać, że w polskich jednostkach penitencjarnych na przestrzeni omawianych lat przebywali cudzoziemcy pochodzący m.in. z następujących państw: Algieria, Azerbejdżan, Bangladesz, Benin, Korea Południowa, Egipt, Gwinea, Indie, Iran, Izrael, Jamajka, Jordania, Kongo, Liban, Libia, Maroko, Meksyk, Nepal, Nowa Zelandia, Pakistan, Palestyna, Papua-Nowa Gwinea, Paragwaj, Republika Południowej Afryki, Senegal, Syria, Tunezja, Turkmenistan czy Wenezuela.

Próba nakreślenia funkcjonalnej kategoryzacji osób odmiennych kultur przebywających w izolacji penitencjarnej

Ustawa o cudzoziemcach mianem „cudzoziemca” określa „każdego, kto nie posiada obywatelstwa polskiego”⁸. Termin „cudzoziemiec” pozwala na wyodrębnienie osób pozbawionych wolności nieposiadających obywatelstwa polskiego⁹ spośród całej populacji osadzonych, co może mieć znaczenie w postępowaniu z tymi osobami, ze względu na różnice kulturowe. Należy jednak podkreślić, że wyznacznikiem różnic kulturowych nie jest narodowość, lecz raczej religia i specyficzna akulturacja¹⁰. Na gruncie penitencjarnym zauważalna jest np. odrębność kulturowa Romów wobec Polaków przebywających w więzieniach przy jednoczesnej mocnej więzi z rodakami nieposiadającymi polskiego obywatelstwa¹¹. Uwzględniając powyższe, można przyjąć, że rozróżnienie prawne jest niewystarczające

⁸ Ustawa z 12 grudnia 2013 r. o cudzoziemcach (DzU z 2013 r., poz. 1650), art. 3.

⁹ A. Urbanek, *Tożsamość cudzoziemców w Polsce*. „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 88, s. 80.

¹⁰ Tamże, s. 81.

¹¹ M. Fajst, A. Gutkowska, *Problematyka rozmieszczania...*, wyd. cyt., s. 300.

do wskazania grupy osób przebywających w warunkach izolacji penitencjarnej, która ze względu na swą odmienną: religijną, kulturową i etniczną wymaga specjalnego postępowania kadry penitencjarnej czy przedstawicieli organów ścigania.

Przed dokonaniem podziału, należy wskazać czym jest kultura. W nauce niekwestionowane jest przekonanie, że nie ma jednej definicji kultury. Przykładowo kultura określana jest w psychologii jako „zbiór reguł podzielanych przez społeczeństwa (np. kultura polska), wyodrębnioną wspólnotę (np. kultura chłopska) lub grupę (np. subkultura młodzieżowa), wpływająca na wartości, przekonania, postawy i zachowania swych członków”¹². Na potrzeby artykułu przyjęto jednak socjologiczną definicję kultury, rozumianej jako: „całościowy sposób życia charakterystyczny dla danej zbiorowości, na który składa się wszystko to, co ludzie robią, myślą i posiadają jako członkowie społeczeństwa (wzory działania, myślenia i wyposażenia materialnego)”¹³. Za treść kultury uznaje się natomiast: „wzory sposobów odczuwania, reagowania i myślenia, wartości i wyrastające z tych wartości normy, a także sankcje skłaniające do ich przestrzegania”¹⁴.

Niewątpliwie, możliwe jest dokonanie wielu klasyfikacji osób odmiennych kultur przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych, w zależności od przyjętych kryteriów. Nie ulega wątpliwości, że prezentowany podział jest uproszczony, nieprecyzyjny i niepełny. Jednak mając na względzie praktyczny wymiar tego opracowania, proponuje się rozróżnienie użyteczne w postępowaniu z takimi osobami. Wśród osób odmiennych kulturowo można zatem wyróżnić:

- odmiennych kulturowo obywateli Rzeczypospolitej Polskiej (dalej jako: RP) (A);
- osoby, odmienne kulturowo osiedlone w innym niż Polska kraju europejskim (B);
- osoby odmienne kulturowo, nieosiedlone w kraju europejskim (C).

Przyjęty podział łączy w sobie po pierwsze kryterium prawne (obywatelstwo) oraz kulturowe (poziomu asymilacji kulturowej), które znajdują odzwierciedlenie w codziennym funkcjonowaniu. Należy jednak, już w tym miejscu, wskazać, że profesjonalizm w pracy penitencjarnej wymaga od praktyków indywidualnego podejścia do każdej osoby, a w sposób szczególny do osób odmiennych kultur. Podział oraz wnioski, które implikuje, mogą stanowić wyłącznie jeden z elementów, które warto uwzględnić podczas podejmowania decyzji wobec osadzonych.

Do grupy (A) zaliczyć można osoby, które obywatelstwo polskie nabyły przez nadanie lub uznanie¹⁵ oraz osoby, którym została przyznana Karta Polaka¹⁶. Osoby te asymilują się z polskim społeczeństwem, są jednak

¹² J. Strelau, *Psychologia. Podręcznik akademicki*, cz. 1, Gdańsk 2003, s. 554.

¹³ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza społeczeństwa*, Kraków 2012, s. 313.

¹⁴ B. Szacka., *Wprowadzenie do socjologii*, Warszawa 2003, s. 78.

¹⁵ Ustawa z 2 kwietnia 2009 r. o obywatelstwie polskim (DzU z 2012 r., poz. 161), art. 4.

¹⁶ Ustawa z 7 września 2007 r. o Karcie Polaka (DzU z 2007 r., nr 180, poz. 1280), art. 2.

przedstawicielami odrębnych kultur, co wymaga uwzględnienia w podejmowanych wobec nich działaniach¹⁷. Trzon tej grupy stanowią niewątpliwie Ukraińcy, Białorusini i Rosjanie. Jednostki takie szybko przystosowują się do wymogów polskich jednostek penitencjarnych, co jest nade wszystko uwarunkowane umiejętnością komunikowania się w języku polskim, który zazwyczaj poznali podczas pobytu w Polsce przed doprowadzeniem do aresztu śledczego lub zakładu karnego¹⁸.

Swoisty charakter jednostek wyodrębnionych w ramach grupy (B) dotyka obszaru pewnej znajomości kultury europejskiej oraz wpływie jaki ona wywiera na ich postawy np. muzułmanie kształtujący się w krajach Europy cechują się odmienną socjalizacją i tożsamością niż muzułmanie żyjący w swoich rodzimych krajach. Osoby te w zależności od miejsca, w którym przebywają poddają się laicyzacji lub ulegają fundamentalizmowi, co wpływa na ich obyczaje oraz tożsamość¹⁹. Mogą przebywać na terenie RP przede wszystkim ze względu na posiadanie obywatelstwa któregoś z państw członkowskich Unii Europejskiej, obywatelstwa państw Europejskiego Obszaru Gospodarczego nienależących do Unii Europejskiej lub przynależność do rodziny tych osób²⁰.

Do grupy (C) zaliczyć należy przede wszystkim muzułmanów, których proces akulturacji przebiegał w warunkach znacznie odmiennych od polskich i europejskich. Głównym wyznacznikiem ich odmienności jest islam, a ich postawy uformowane zostały przez lokalne obyczaje, które stanowiły normy postępowania i nadawały kształt relacjom społecznym. Kulturowa różnorodność jest zależna w znacznym stopniu od miejsca pochodzenia²¹. Do tej grupy należeć będą również obywatele państw niezwiązanych z islamem. W przypadku osadzonych przebywających licznie w jednostkach penitencjarnych będą to np. Chińczycy czy obywatele Nigerii. Osoby te mogą zgodnie z prawem przebywać na terenie RP np. ze względu na posiadanie właściwej wizy²² w innych państwach strefy Schengen i staranie się o uzyskanie takiego zezwolenia na terenie RP.

Po dokonaniu krótkich charakterystyk wyróżnionych kategorii osadzonych odmiennych kulturowo należy zasygnalizować, że istnieje szereg zagrożeń wynikających z niewystarczającej eksploracji poszczególnych osadzonych niebędących obywatelami Polski. Kwestia miejsca, w którym dokonywała się ich socjalizacja (przypadek B i C) jest zasadniczo istotna, albowiem podpowiada jakie przedsięwzięcia należy podjąć w celu skutecznego rozpoznania osadzonego. Jednocześnie zbyt pochopne uznanie,

¹⁷ A. Urbanek, *Tożsamość cudzoziemców...*, wyd. cyt., s. 80.

¹⁸ M. Fajst, A. Gutkowska, *Problematyka rozmieszczania...*, wyd. cyt., s. 312.

¹⁹ A. Urbanek, *Tożsamość cudzoziemców...*, wyd. cyt., s. 82.

²⁰ Ustawa z 14 lipca 2006 r. o wjeździe na terytorium Rzeczypospolitej Polskiej, pobycie oraz wyjeździe z tego terytorium obywateli państw członkowskich Unii Europejskiej i członków ich rodzin (DzU z 2006 r., nr 144, poz. 1043), art. 1.

²¹ A. Urbanek, *Tożsamość cudzoziemców...*, wyd. cyt., s. 82.

²² Rozporządzenie nr 810/2009 Parlamentu Europejskiego i Rady (WE) z 13 lipca 2009 r. ustanawiające Wspólnotowy Kodeks Wizowy (Dz. Urz. L 243 z 20 września 2009 r.).

że osadzony z grupy (B) nie będzie generował określonych zagrożeń, czy prezentował niekorzystnych z punktu widzenia jednostki penitencjarnej zachowań, co może podpowiadać intuicja niedoświadczonego funkcjonariusza, może okazać się błędne.

Wskazać również należy, że podział na grupę (B) i (C) wydaje się być nieistotny w przypadkach związanych z radykalizmem, zwłaszcza w aspekcie kultury muzułmańskiej. Jak wspomniano na wstępie kwestie związane z tym obszarem na chwilę obecną nie dotyczą w sposób bezpośredni polskiego więziennictwa. Niemniej, warto mieć na względzie doświadczenia służb penitencjarnych z krajów Europy Zachodniej w przedmiocie zagrożeń wynikających z radykalizacji więźniów przebywających w tamtejszych jednostkach penitencjarnych. Obywatelstwo, czy miejsce socjalizacji nie muszą mieć bowiem decydującego znaczenia dla kształtowania się w człowieku postaw radykalnych.

Bezpieczeństwo personalne, a więźniowie odmiennych kultur

Służba Więzienna wykonuje wiele zadań wynikających z pobytu osadzonych w jednostkach penitencjarnych. W odniesieniu do problematyki tego artykułu podkreślić należy co najmniej następujące zadania, zapisane w ustawie o Służbie Więziennej:

- „zapewnienie w zakładach karnych i aresztach śledczych porządku i bezpieczeństwa (...),
- wykonywanie tymczasowego aresztowania w sposób zabezpieczający prawidłowy tok postępowania karnego (...),
- prowadzenie oddziaływań penitencjarnych i resocjalizacyjnych wobec osób skazanych na karę pozbawienia wolności”²³.

Kwestia bezpieczeństwa oraz ściśle z nią związanych prawidłowości wykonania tymczasowego aresztu i resocjalizacji odnajdują swoje umocowanie w kodeksie karnym wykonawczym. Z punktu widzenia rozważanego w artykule tematu istotne są m.in. kwaterowanie osadzonych oraz ich klasyfikowanie. Tym samym wskazuje się, że zgodnie z kodeksem przy umieszczaniu osadzonych w celi mieszkalnej uwzględnia się m.in.: zapobieganie wzajemnej demoralizacji, konieczność oddzielenia skazanego od tymczasowo aresztowanego, zapewnienie porządku oraz bezpieczeństwa, kształtowanie właściwej atmosfery wśród osadzonych, zapobieganie samoagresji i popełnianiu przestępstw w trakcie odbywania kary, zalecenia lekarskie, psychologiczne i rehabilitacyjne oraz decyzje klasyfikacyjną w przypadku skazanych²⁴. Klasyfikacja skazanych dokonywana jest „w celu stwarzania warunków sprzyjających indywidualnemu postępowaniu ze skazanymi, zapobieganiu szkodliwym wpływom

²³ Ustawa z 9 kwietnia 2010 r. o Służbie Więziennej (DzU z 2010 r., nr 79, poz. 523), art. 2.2 pkt 1,2,6.

²⁴ Ustawa z 6 czerwca 1997 r. — Kodeks karny wykonawczy (DzU z 1997 r., nr 90, poz. 557), art. 110 § 4 i 212 § 1.

skazanych zdemoralizowanych oraz zapewnieniu skazanym bezpieczeństwa osobistego, wyboru właściwego systemu wykonywania kary, rodzaju i typu zakładu karnego oraz rozmieszczenia skazanych wewnątrz zakładu karnego²⁵. Można uznać, że bezpieczeństwo personalne osadzonych jest zapewnianie w różnych wymiarach. W proces ten zaangażowana jest cała formacja oraz służby, które z nią współpracują. Niemniej nadrzędna w tym zakresie wydaje się być rola pionów ochrony i penitencjarnego. Zadania wykonywane przez nich mogą być właściwe dla jednego działu, istnieją również takie, które wymagają ścisłej współpracy. Stąd też np. niektóre istotne dla bezpieczeństwa personalnego czynności wykonywane są w ramach wyodrębnionych w zakładzie karnym lub areszcie śledczym oddziałów penitencjarnych, kierowanych przez dyrektora lub zastępcę dyrektora²⁶. Do obszaru działania poszczególnych oddziałów penitencjarnych należą: „indywidualne oddziaływania penitencjarne realizowane przez wychowawców oraz zadania wykonywane na rzecz osadzonych wynikające z merytorycznego zakresu działania komórek organizacyjnych jednostki realizowane w oddziałach mieszkalnych²⁷”.

Ochrona jednostki penitencjarnej jest realizowana przez personel poprzez stosowanie: „przedsięwzięć ochronnych, czynności profilaktycznych oraz działań ochronnych²⁸”. Jednym z podstawowych elementów związanych z zapewnieniem bezpieczeństwa personalnego jest prowadzenie rozpoznania osobowego wśród osadzonych²⁹. Realizowanie rozpoznania w ramach czynności profilaktycznych wydaje się być niezmiernie istotne w kontekście pobytu osadzonych odmiennych kultur w polskich więzieniach. Obowiązujące uregulowania prawne nie przewidują odrębnego postępowania w tym zakresie wobec osadzonych cudzoziemców. Funkcjonariusze i pracownicy realizują tzw. czynności profilaktyczne, których celem jest „rozpoznanie środowiska osadzonych oraz ich zamiarów godzących w porządek i bezpieczeństwo³⁰”. Trafne rozpoznanie jest zadaniem trudnym, a zarazem niezbędnym w celu zapewnienia bezpieczeństwa personalnego w więzieniach.

Zgodnie z obowiązującymi przepisami rozpoznanie dokonuje się w szczególności przez: „obserwowanie zachowań i relacji w środowisku osadzonych, rozpoznawanie struktur podkultury przestępczej oraz

---

²⁵ Tamże, art. 82 § 1.

²⁶ <<https://bip.sw.gov.pl/SiteCollectionDocuments/CZSW/aktyprawne/zarządzenie%20nr%2019%20w%20sprawie%20szczegółowych%20zasad%20prowadzenia%20i%20organizacji%20pracy%20penitencjarnej.pdf>>, 16 maja 2019 r.

²⁷ Tamże, § 4.1.

²⁸ Rozporządzenia ministra sprawiedliwości z 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej (DzU z 2016 r., poz. 1804) § 3.

²⁹ W. Pływaczewski, J. Pomiankiewicz, *Więziennictwo jako element systemu bezpieczeństwa wewnętrznego państwa — wariant polski i aspekty międzynarodowe*, „Przegląd Więziennictwa Polskiego” 2015, nr 82, s. 98.

³⁰ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 17 października 2016 r. w sprawie sposobów ochrony jednostek organizacyjnych Służby Więziennej..., § 33.

rozpoznawanie atmosfery i nastrojów wśród osadzonych oraz ich zamiarów godzących w bezpieczeństwo jednostki³¹. Prowadzenie czynności profilaktycznych jest obowiązkiem całego personelu jednostki penitencjarnej. Niemniej, wiodące role wydają się odgrywać funkcjonariusze oddziałów penitencjarnych, dowódcy zmiany oraz osoba odpowiedzialna za gromadzenie i przetwarzanie danych zdobytych w ramach czynności profilaktycznych. Należy podkreślić, że wychowawca jest zobowiązany do „zwracania uwagi na symptomy wskazujące na predyspozycje do bycia sprawcą przemocy lub ofiarą przemocy oraz w przypadku ich stwierdzenia, formułuje również zalecenia co do sposobu dalszego postępowania”³². Ustala także „potrzeby w zakresie zapewnienia osadzonemu bezpieczeństwu osobistego, jeżeli zachodzi przypuszczenie, że osadzony może stwarzać zagrożenie dla innych osadzonych lub stać się obiektem agresji”³³. Wychowawca w porozumieniu z pozostałym personelem podejmuje również działania „zmierzające do utrzymania porządku, dyscypliny i właściwych relacji pomiędzy osadzonymi w celach mieszkalnych”³⁴. Dodatkowo jest zobowiązany do poznawania i kształtowania środowiska skazanych w szczególności przez określenie: „ról społecznych pełnionych przez skazanych w zakładzie; struktur, procesów grupowych i ich przemian; zagrożeń dla prawidłowego przebiegu oddziaływania penitencjarnego i bezpieczeństwa zakładu”³⁵.

Więzienie jest miejscem, w którym dochodzi do kontaktu kulturowego. W socjologii termin ten oznacza: „nawiązanie interakcji i stosunków społecznych przez zbiorowości żyjące w obrębie odmiennych kultur”³⁶. Kontakt ten w warunkach jednostki penitencjarnej jest zjawiskiem złożonym. Biorąc pod uwagę totalny charakter miejsca oraz ograniczenia i możliwości z tego wynikające, można zaryzykować stwierdzenie, że zapewnienie bezpieczeństwa w więzieniu, nawet w przypadku osób odmiennych kultur jest łatwe do realizacji, polega bowiem na izolowaniu osadzonych od siebie. Nic bardziej mylnego. Rzeczywistość więzienna powoduje, że spotkania osób odmiennych kultur, interakcje i stosunki społeczne zachodzące pomiędzy nimi są nietypowe i uwarunkowane właśnie specyfiką miejsca. W związku z tym, pożądane w tym miejscu są kompetencje międzykulturowe personelu.

Jak podkreśla Anna Chańko kompetencjami międzykulturowymi są: umiejętność porozumiewania się w obcych językach, zrozumienie dla zachowania osób odmiennych kulturowo, szczególnie w zakresie rozumienia kodów językowych i kulturowych. Istotnym elementem jest także wgląd we własną kulturę, historię i tradycję oraz jego oddziaływanie

³¹ Tamże.

³² Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych w zakładach karych i aresztach śledczych (DzU z 2003 r., nr 151, poz. 1469), § 58.

³³ Tamże, § 44.

³⁴ Tamże, § 98.

³⁵ Rozporządzenie ministra sprawiedliwości z 14 sierpnia 2003 r. w sprawie sposobów prowadzenia oddziaływań penitencjarnych...

³⁶ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza...*, wyd. cyt., s. 313.

na komunikację społeczną³⁷. W kontekście pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej można wyróżnić trzy podstawowe poziomy kompetencji międzykulturowych, tj.:

- 1) etnocentryczny, cechujący się skupieniem na kulturze, z której dany człowiek pochodzi, niską tolerancją odmienności kulturowych oraz niewielką kompetencją pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej;
- 2) etnorelatywny, występuje w przypadku „wyjścia poza własną kulturę pochodzenia, uwzględnienia różnicy kulturowej oraz możliwości konstruowania i realizowania działań profilaktyczno-resocjalizacyjnych”;
- 3) harmoniczny, dzięki poszukiwaniu tego co znajduje się pomiędzy kulturami, osoba potrafi rozwiązać konflikty międzykulturowe, tworząc nowy byt transkulturowy³⁸.

Rozpoznanie środowiska osadzonych w warunkach izolacji penitencjarnej w przypadku przebywania w niej osób odmiennych kultur, wymaga dysponowania kadrami wyposażoną w rozwinięte kompetencje międzykulturowe. Zagrożenia dla bezpieczeństwa personalnego osób odmiennych kultur ze strony polskich więźniów mogą być związane z etnocentryzmem, który według Barbary Szackiej jest „skłonnością do wynoszenia własnej grupy ponad inne i traktowanie jej kultury jako przewyższającej inne oraz ocenianie praktyk innych kultur wedle normy kultury własnej”³⁹. Wielość kultur i związana z nimi zdecydowana odmienność aksjologiczna generująca niemożliwe do rozwiązania konflikty nabudowane na zróżnicowanych normach moralnych charakterystycznych dla danej grupy kulturowej, mają wpływ na to, że ludzie traktują jako naturalne i słuszne wyłącznie te wzory zachowań, które obowiązują w ich kulturze⁴⁰.

Jednym z zagrożeń dla bezpieczeństwa personalnego w jednostkach penitencjarnych jest podkultura przestępcza. Krótkie rozważanie nad tym zagrożeniem warto rozpocząć od przypomnienia pojęć kontrkultura, subkultura oraz bezpieczeństwo. Według Piotra Sztompki kontrkultura to „sposób życia świadomie i celowo przeciwstawiany dominującej w danym społeczeństwie kulturze”, natomiast subkultura to „odrębności sposobu życia mniejszych zbiorowości mieszczących się w zasięgu uznanej przez ich członków kultury szersze, nadrzędnej. Inaczej „wariacje” wokół wspólnego trzonu kultury”⁴¹. Opierając się na elementarnym, słownikowym znaczeniu terminu bezpieczeństwo określić je można jako stan niezagrożenia, zaś w kontekście funkcjonowania państwa, jest to „ogół warunków

---

³⁷ A. Chańko, *Kształcenie kompetencji międzykulturowych kadry instytucji penitencjarnych w Polsce — kontekst pracy z obcokrajowcami przebywającymi w izolacji więziennej* [w:] P. Barczyk, A. Barczyk (red.), *Psychologiczny i terapeutyczny kontekst pracy środowiskowej*, Mysłowice 2010, s. 175.

³⁸ J. Bylica, *Kompetencje międzykulturowe w pracy profilaktyczno-resocjalizacyjnej* [w:] T. Bajkowski, K. Sawicki, U. Namietko (red.), *Diagnostyka i metodyka psychopedagogiczna w warunkach wielokulturowości*, Białystok 2014, s. 132–142.

³⁹ B. Szacka, *Wprowadzenie do...*, wyd. cyt., s. 84.

⁴⁰ Tamże, s. 83–84.

⁴¹ P. Sztompka, *Socjologia. Analiza...*, wyd. cyt., s. 313–314.

i instytucji chroniących państwo i obywateli⁴². Warto również wskazać, że bezpieczeństwo osadzonych przebywających w jednostkach penitencjarnych można pojmować w kategorii bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego. W takim właśnie ujęciu przedstawiono artykuł. Bezpieczeństwo strukturalne jest pojęciem zarówno wieloznacznym i nieco „mglistym”, jak i pojęciem, które częstokroć oznacza fenomeny „biegunowo” odmienne. Ryszard Rosa w 1993 r. wskazał na fenomeny, które zostały nazwane terminami: „bezpieczeństwo personalne” („bezpieczeństwo osoby”) i „bezpieczeństwo strukturalne” („bezpieczeństwo struktur społecznych”), gdzie „struktury społeczne” są identyfikowane „z instytucjami społecznymi”⁴³.

Istnieje wiele definicji podkultury funkcjonującej w więzieniach. Warto jednak przyjąć, za Sławomirem Przybylińskim, że „oprócz jawnych norm i sposobów zachowania, narzuconych odgórnie, a zawartych w regulaminach, zarządzeniach, okólnikach itp., istnieje inny, zakamuflowany, okryty tajemnicą nurt życia więziennego, przeciwstawny celom resocjalizacyjnym, kolidujący z powszechnie uznawanymi normami, zbiór zasad regulujących postępowanie w różnych sferach więziennego bytowania, które należałoby nazwać »drugim życiem«. Zjawisko »drugiego życia« jest wobec tego wyrazem istnienia podkultury przestępczej”⁴⁴.

Należy wskazać, że nieformalne struktury w polskich jednostkach penitencjarnych ulegają silnym przeobrażeniom. Niemniej, co istotne, hierarchiczny podział osadzonych jest charakterystyczny dla więziennego środowiska przestępczego w różnych regionach świata. Jak podawał Andrzej Mościskier wśród amerykańskich więźniów można było dokonać podziału na typ: antyspołeczny, prospołeczny, pseudospołeczny oraz aspołeczny⁴⁵. „Grypsera” stanowi nieformalną władzę również w krajach wschodnich, doskonale obrazuje ten problem przykład kast występujących w Kirgistanie. Najważniejsza z nich to *blatnyje* (grypsujący), kolejno *mużyki* („frajery”), *kozły* (feści) oraz *pietuchy, otwierzennyje* (cwele, poszkodowani)⁴⁶. Natomiast można uznać, że w Polsce główny teoretyczny podział nieformalnych grup występujących w więzieniach to „grypsujący — niegrypsujący — poszkodowani”⁴⁷. Swoistym zaskoczeniem, spotykającym się z niezrozumieniem ze strony części rodzimych uczestników podkultury przestępczej, jak również funkcjonariuszy, jest fakt, że odnotowano przypadki

---

⁴² W. Doroszewski (red.), *Słownik języka polskiego*, <<https://sjp.pwn.pl/slowniki/bezpiecze%C5%84stwo.html>>, 31 grudnia 2018 r.

⁴³ R. Rosa, *Filozofia bezpieczeństwa personalnego i strukturalnego*, Warszawa 1993.

⁴⁴ S. Przybyliński, *Podkultura więzienna — wielowymiarowość rzeczywistości penitencjarnej*, Kraków 2007, s. 20.

⁴⁵ A. Mościskier, *System społeczny więźniów w tradycyjnym ujęciu socjologicznym* [w:] *Materiały (referaty, sprawozdania) z Konferencji nt. Podkultura więzienna w aresztach śledczych i w zakładach karnych, Kalisz 17–19 października 1994 r.*, Kalisz 1994, s. 26.

⁴⁶ E. Kajdarow, *System penitencjarny w Kirgistanie: struktura i zakłady karne*. „Studia Edukacyjne” 2014, nr 31, s. 350.

⁴⁷ S. Przybyliński, *Podkultura więzienna...*, wyd. cyt., s. 28.

uczestnictwa w podkulturze osób niebędących Polakami, a obywatelami takich państw jak Libia, Ukraina, Rosja czy Armenia⁴⁸. Co więcej, ograniczając się do treści zawartych w literaturze przedmiotu można wskazać, że na terenie polskich jednostek penitencjarnych doszło już do konfrontacji pomiędzy polskimi i rosyjskimi uczestnikami podkultury więziennej. Ze względu na eskalację konfliktu zaszła konieczność rozwiezienia rosyjskich skazanych do różnych zakładów⁴⁹.

Rozmieszczanie osadzonych odmiennych kultur w celach mieszkalnych jest zagadnieniem bezpośrednio korespondującym z bezpieczeństwem osadzonych w więzieniach. Można uznać, że skutkiem stałego i prawidłowego rozpoznania atmosfery, relacji, struktur, pozycji grupowych czy potencjalnych zagrożeń oraz, co bardzo istotne, właściwego zdiagnozowania pojedynczego osadzonego jest bezpieczny pobyt więźniów w celach.

W związku z brakiem uregulowań prawnych w zakresie rozmieszczania osób odmiennych kultur intuicyjnie stosuje się raczej politykę „rozrzucania” cudzoziemców w różnych celach i oddziałach jednostki penitencjarnej. Powyższe sprzyja ich integracji z Polakami, umożliwia szybsze niż na wolności nauczenie się języka polskiego. Wspólne kwatrowanie osób wywodzących się z tych samych kultur (używających tego samego języka) mogłoby poskutkować np.: tworzeniem się grup narodowościowych, izolowaniem się od pozostałych osadzonych oraz pojawieniem się różnych negatywnych zjawisk. Jak podają badacze, więźniacy wskazują m.in. na duże ryzyko kwatrowania razem Romów, którzy będąc w grupie są skłonni do „kominowania” oraz Czeczenów, którzy postrzegani są jako osoby agresywne. Istnieją obawy, że izolowanie osób odmiennych kultur od Polaków mogłoby poskutkować lepszym traktowaniem cudzoziemców lub nawet wywołać zmiany legislacyjne, które mogłyby prowokować więźniów polskich⁵⁰.

Pewnym rozwiązaniem problemu byłoby stworzenie jednostki penitencjarnej przeznaczonej wyłącznie dla cudzoziemców. Można jednak przypuszczać, że mogłyby zachodzić w niej różne, nieznanne dotąd, niebezpieczne procesy np. rywalizacja nacji pomiędzy sobą. Jak wskazuje Agnieszka Martynowicz takie rozwiązanie przyjęto np. w Wielkiej Brytanii. Wymagało to jednak wprowadzenia w tych miejscach większego rygoru niż w więzieniach brytyjskich⁵¹. Funkcjonariusze delegowani do pełnienia służby w tego typu jednostce penitencjarnej musieliby zostać wyposażeni w specyficzną wiedzę, umiejętności i narzędzia konieczne do prowadzenia skutecznych oddziaływań w takim „laboratorium”.

Ważnym czynnikiem podczas wspólnego rozmieszczania osadzonych odmiennych kultur jest uwzględnienie aktualnych animozji politycznych. Istotnym elementem, szczególnie w przypadku osób odmiennych kultur może być możliwość buntu przeciwko niesłusznemu osadzeniu

⁴⁸ M. Fajst, A. Gutkowska, *Problematyka rozmieszczania...*, wyd. cyt., s. 314.

⁴⁹ Tamże, s. 316.

⁵⁰ Tamże, s. 302–306.

⁵¹ A. Martynowicz, *Warehouses For Deportable — Foreign National Prisoners in the UK*, „Archiwum Kryminologii” t. XXXV, s. 305–331.

w jednostce penitencjarnej, co może się objawić np. w postaci niedbałości o wygląd zewnętrzny i higienę osobistą lub protest głodowy⁵². Przykładem takiej sytuacji może być przypadek obywatela Rumunii, który zmarł w polskim więzieniu z powodu długotrwałej głodówki⁵³.

W kontekście bezpieczeństwa personalnego w jednostkach penitencjarnych prawidłowe kwaterowanie osób odmiennych kultur ma znaczenie kluczowe. Warto, aby przy doborze współosadzonych dla tych osób uwzględniać mogące wystąpić problemy z komunikacją oraz skutki szczególnych nawyków charakterystycznych dla odmiennych kultur. W tym zakresie warto, aby praktycy rozważyli, jaką rolę pozwalają odgrywać osadzonym pochodzenia polskiego w procesie adaptacji cudzoziemca do warunków więziennych. Przydatny może być wprowadzony roboczy podział osadzonych odmiennych kultur. W związku z barierą komunikacyjną z obywatelami państw trzecich (C), którzy nie władają językiem obcym, a w dodatku nierzadko nie znają języka angielskiego (lub któregoś z innych języków znanych funkcjonariuszom) istotne jest „dysponowanie” (poza Polakami) osadzonymi z grupy (A) — odmienni kulturowo obywatele RP lub (B) osoby odmienne kulturowo osiedlone w innym niż Polska kraju europejskim. Osadzeni Ci mogą potencjalnie odgrywać rolę nieformalnego tłumacza i pośrednika w prowadzonych oddziaływaniach. Być może wyłącznie dzięki ich pomocy funkcjonariusz będzie mógł zrozumieć zachowanie osadzonego z grupy (C) oraz na tej podstawie podejmować istotne decyzje. Warto aby odpowiedzialny za bezpieczeństwo funkcjonariusz był wrażliwy na możliwość manipulacji pośrednika. W tym zakresie istotne jest: przewidzenie możliwości wystąpienia takiej manipulacji; prowadzenie rozpoznania wobec osób, które w przyszłości mogą pełnić funkcję pośredniczącą, które są nimi obecnie oraz stworzenie pozytywnej relacji z osadzonymi z grup odmiennych kulturowo (A) i (B). Przyjmowanie takiej zachowawczej perspektywy może wydawać się przesadzone. Ostatecznie jednak prowadzenie czynności rozpoznawczych w warunkach izolacji więziennej koncentruje się na przewidywaniu zagrożeń oraz przeciwdziałaniu tym zagrożeniom. Omówione powyżej zależności mają wymiar przykładowy. Celem jest jednak zachęcenie praktyków do głębokiej analizy każdego przypadku oraz przygotowywania się do wystąpienia nowych, nietypowych zagrożeń w przyszłości.

Rzeczywistość penitencjarna może być dynamiczna i potrafi zaskakiwać. Świadczyć może o tym np. omówiony w rozdziale pierwszym skokowy wzrost obywateli Chin i Tajwanu na przełomie lat 2017–2018. Taki stan rzeczy wynika z zastosowania w bliskim odstępie czasu środka zapobiegawczego w postaci tymczasowego aresztu wobec osadzonych odmiennych kulturowo. W obliczu takiej sytuacji personel więzienny musi znaleźć rozwiązania umożliwiające po pierwsze izolowanie ewentualnych współników od siebie, jak również zapewnienie każdemu z nich bezpieczeństwa. Uwzględnić należy wszystkie czynniki mogące stanowić zagrożenie, w tym

⁵² M. Fajst, A. Gutkowska, *Problematyka rozmieszczania...*, wyd. cyt., s. 311.

⁵³ A. Chańko, *Kształcenie kompetencji...*, wyd. cyt., s. 166.

potencjalną agresję ze strony innych osadzonych, jak również ryzyka wynikające z problemów adaptacyjnych.

Niewiadomych może być jednak więcej. Wynika to np. ze zwiększającej się liczby państw, z których pochodzą pensjonariusze. Nie sposób przygotować się na każdą okoliczność. Przewidzieć można jedynie, że przypadki cudzoziemców cechujących się kulturową odmiennością będą występowały nadal, być może z jeszcze większym nasileniem. Każda osoba wymaga jednak skutecznego rozpoznania i zagwarantowania bezpieczeństwa.

Statystyki wskazują także na szereg prawidłowości pozwalających na przygotowanie się personelu. W pierwszej kolejności jest to kwestia zwiększającej się liczby obywateli Ukrainy. Mimo tego, że Ukraina jest krajem zbliżonym kulturowo, zagrożenia wynikające z pobytu tych osób mogą powstać wskutek jednoczenia się obywateli tego kraju. Istotne wydaje się być również rozpoznanie i monitorowanie atmosfery i nastrojów panujących pomiędzy Ukraińcami a Rosjanami, którzy nadal są licznie reprezentowani w polskich zakładach karnych.

W tym miejscu należy podkreślić, że Służba Więzienna wychodzi naprzeciw nowym wyzwaniom związanym z pobytem osób odmiennych kulturowo w jednostkach penitencjarnych. Szczególnie przez udział funkcjonariuszy w szkoleniach (np. językowych) oraz projektach, mających na celu przygotowanie do pracy z cudzoziemcami. Równie istotne są kursy języka angielskiego kierowane do skazanych⁵⁴ oraz wprowadzenie translatorów i informatorów dla cudzoziemców m.in. w takich językach jak: angielski, niemiecki, arabski, rosyjski, francuski, bułgarski, rumuński⁵⁵.

Podsumowanie

W artykule dokonano pobieżnej analizy problematyki bezpieczeństwa personalnego w jednostkach penitencjarnych w kontekście pobytu w nich osadzonych odmiennych kultur. Podkreślenia wymaga fakt, że zasygnalizowana problematyka domaga się dalszej eksploracji, jak również uwagi praktyków odpowiedzialnych za bezpieczeństwo osadzonych przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych. Być może warto zastanowić się nad sformułowaniem wytycznych dla postępowania z osadzonymi odmiennych kultur. Usystematyzowanie i wskazanie procedur postępowania mogłoby zmniejszyć prawdopodobieństwo przypadkowych i nieadekwatnych działań personelu, szczególnie w sytuacjach dotąd nieznanymi i stanowiących wyzwanie dla młodego pokolenia więźniaków. Bariera językowa czy nieznanymi procedur nie mogą stać się podłożem do łamania praw tych osób, nawet w przypadkach gdy działania personelu czy innych więźniaków nie byłyby zamierzone. Alarmujący jest także radykalizm (wymagający co prawda odrębnego opracowania), występujący w niektórych

---

⁵⁴ M. Marczak, *Resocjalizacyjne programy penitencjarne realizowane przez Służbę Więzienną w Polsce*, Kraków 2013, s. 342.

⁵⁵ <<https://www.sw.gov.pl/strona/informator-dla-cudzoziemcow-tymczasowo-aresztowanych-skazanych-oraz-ukaranych>>, 19 grudnia 2018 r.

więzieniach w Europie Zachodniej. Jednostki penitencjarne mogą odgrywać znaczącą rolę dla funkcjonowania organizacji terrorystycznych, albowiem dają możliwość pozyskiwania uczestników, jak również umożliwiając ich radykalizację. Dobrze, aby polskie więziennictwo było przygotowane na ewentualne zagrożenia ze strony radykalnych osadzonych, których obecności w polskich jednostkach penitencjarnych w przyszłości nie można niestety wykluczyć.

Droga do udoskonalenia postępowania z osadzonymi odmiennych kultur wiedzie co najmniej przez: pozyskiwanie informacji i analizę postępowania w tym zakresie przez służby więzienne i policyjne innych państw, monitorowanie sytuacji w tutejszych jednostkach penitencjarnych oraz wypracowywanie optymalnych rozwiązań z wykorzystaniem wiedzy i doświadczeń zainteresowanych służb dyspozycyjnych, naukowców i innych podmiotów.

Słowa kluczowe: Bezpieczeństwo personalne, cudzoziemcy, odmiennosc kulturowa, jednostka penitencjarna, rozpoznanie środowiska osadzonych

Keywords: Personal security, foreigners, cultural difference, penitentiary unit, recognition of the environment of the prisoners

Streszczenie: Podjęto problematykę bezpieczeństwa personalnego osadzonych odmiennych kultur przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych, zarazem będących cudzoziemcami. Na podstawie analizy danych statystycznych, literatury przedmiotu, jak również własnych doświadczeń w pracy penitencjarnej formułują wiele wniosków użytecznych dla praktyków. Ustępują osadzonych cudzoziemców struktura zmianom, które w ostatnim czasie są coraz bardziej dynamiczne. W szybkim tempie wzrasta liczba obywateli Ukrainy. Stale rośnie również liczba obywateli Gruzji, Wietnamu czy Rumunii. Spada natomiast liczba obywateli Białorusi, Łotwy i Armenii. Na stałym poziomie utrzymuje się liczba obywateli Rosji i Niemiec. Na przestrzeni ostatniego roku zaistniały sytuacje, kiedy to w jednym czasie w polskich jednostkach penitencjarnych znalazła się znaczna liczba obywateli Chin i Wietnamu. Zwiększa się także różnorodność kulturowa osób przebywających w polskich jednostkach penitencjarnych. Tym samym pojawiają nowe zagrożenia. Warto je za-

Summary: The authors undertake the issues of personal security of prisoners of different cultures residing in Polish penitentiary units. Based on the analysis of statistical data, the literature on the subject, as well as personal experience in penitentiary work, form a number of applications useful for practitioners. The structure of foreign prisoners is changing, which have recently become more and more dynamic. The number of foreigners from Ukraine is growing rapidly. The number of Georgians, Vietnamese and Romanians is also growing steadily. On the other hand, the number of Belarusians, Latvians and Armenians falls. The number of Russians and Germans remains at a constant level. However, there have been situations in the last year that, for example, at one time in Polish penitentiary units there was a large group of citizens of China and Vietnam. The cultural diversity of people in prisons is also growing. Thus, new threats appear. It is therefore worth anticipating them. Among other things, it is necessary to invest in acquiring intercultural competence of the staff. The intention

tem przewidywać. Należy w tym celu m.in. inwestować w zdobywanie kompetencji międzykulturowych personelu penitencjarnego. Intencją autorów jest zasygnalizowanie, że problematyka wymaga się dalszej eksploracji naukowej, jak również wymaga uwagi praktyków odpowiedzialnych za bezpieczeństwo osadzonych w jednostkach penitencjarnych. Autorzy wskazują, że usystematyzowanie i wskazanie procedur postępowania mogłoby zmniejszyć prawdopodobieństwo przypadkowych i nieadekwatnych działań personelu, szczególnie w sytuacjach dotąd nieznanymi i stanowiących wyzwanie dla młodego pokolenia kadry penitencjarnej. Bariery językowe czy niezajomość procedur nie mogą stać się podłożem do łamania praw cudzoziemców, nawet w przypadkach gdy działania kadry penitencjarnej czy współosadzonych nie byłyby zamierzone. Alarmujący jest także radykalizm występujący wśród osadzonych w niektórych krajach Europy Zachodniej. Dobrze, aby polskie więziennictwo było przygotowane, na ewentualne zagrożenia ze strony radykalizujących się osadzonych, których obecności w polskich jednostkach penitencjarnych w przyszłości nie można niestety wykluczyć.

of the authors was to signal that the issue requires further scientific exploration as well as the attention of practitioners responsible for the safety of prisoners. The authors point out that systematising and pointing out procedures of conduct could reduce the likelihood of accidental and inadequate personnel actions, especially in situations that were previously unknown and which are a challenge for the young generation of prisoners. Language barrier or ignorance of procedures can not become a ground for breaking the rights of these people, even in cases when the actions of the staff or other prisoners would not be intentional. Radicalisation that is present in some prisons in Western Europe is alarming. It would be good if the Polish prison system would be prepared for possible threats from radical prisoners whose presence in the future, unfortunately, it cannot be ruled out.